

Wątpliwości dotyczące poczytalności sprawcy

Doubts concerning perpetrator accountability

Do redakcji

Zwracam się z prośbą o wydrukowanie tego listu, celem poinformowania Koleżanek i Kolegów Lekarzy Psychiatrików, zajmujących się opiniowaniem sądowo-psychiatrycznym, o postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 14.III.2008 r. (V KK 434/07), dotyczącym „pojęcia wątpliwości co do poczytalności sprawcy w rozumieniu art. 79 § 1 k.p.k.” [1]. Postanowienie to jest poniekąd rozwiązaniem problemu, który przedstawiłam 14.02.2006 r. w piśmie skierowanym do naszych ówczesnych władz: Konsultanta Krajowego ds. Psychiatrii, Prezesa Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego i Kierownika Kliniki Psychiatrii Sądowej IPiN, a z którym borykali się psychiatrzy w związku z żądaniem organów procesowych wypowiedzenia się „czy zachodzą wątpliwości co do poczytalności oskarżonego w trakcie postępowania” [2]. Pismo było wydrukowane w Psychiatrii Polskiej w 2006 r. (T.XL.2). O problemie tym pisałam też w drugim wydaniu mego opracowania „Podstawy prawne opiniowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu karnym...” [3]. Również prawnicy zwracali uwagę na potrzebę nowelizacji art. 79 § 4 k.p.k. [4].

Oto teza postanowienia S.N. z 14.III.2008 r. (V KK 434/07):

Kodeks postępowania karnego nie tworzy własnej definicji poczytalności, odwołując się w tym zakresie do norm kodeksu karnego, który skutki prawne dla oskarżonego łączy jedynie ze zniesieniem lub znacznym ograniczeniem poczytalności w rozumieniu art. 31 § 1–3 k.k. Zdaniem Sądu Najwyższego orzekającego w sprawie, trafny jest w zasadzie konsekwentnie przyjmowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego i piśmiennictwie pogląd, że ustalenie przez biegłych psychiatrów, że nie ma podstaw do przyjęcia niepoczytalności albo poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej (art. 31 § 1 i 2 k.k.), skutkuje brakiem „wątpliwości co do poczytalności” w rozumieniu art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k.

Głosa Ryszarda A. Stefańskiego aprobuje to postanowienie Sądu Najwyższego. Autor zwraca uwagę na znaczenie zwrotu, istotnego dla obrony koniecznej a użytego w art. 79 § 4 k.p.k.: „poczytalność oskarżonego (...) nie budzi wątpliwości”, który jest rozbieżnie interpretowany w judykaturze i doktrynie prawa, powodując „wyraźną różnicę poglądów co do tego, czy wystarczy do przyjęcia ustania tej obrony stwierdzenie biegłych, że poczytalność oskarżonego w chwili czynu i w czasie postępowania nie była ograniczona w stopniu znacznym, czy też konieczne jest wyraźne zaznaczenie, że poczytalność ta nie budzi wą-

pliwości”, a co wynika z wadliwej redakcji tego przepisu” [4]. Stefański przytacza dotychczasowe odmienne stanowiska Sądu Najwyższego [1].

Stefański [1] uważa za trafne aktualne stanowisko Sądu Najwyższego, że „biegli nie mogą się wypowiadać, czy istnieją wątpliwości co do poczytalności podejrzanego, gdyż nauka psychiatrii pojęciem takim się nie posługuje. Biegli wypowiadają się co do okoliczności określonych w art. 31 § 1 i 2 k.k., a nie co do tego, czy zachodzą wątpliwości co do poczytalności. Organ procesowy powołując biegłych lekarzy psychiatrów ze względu na istniejące wątpliwości co do poczytalności oskarżonego, ma na uwadze okoliczności wymienione w art. 31 § 1 i 2 k.k. i chodzi mu o ustalenie, czy zachodzą one w stosunku do oskarżonego. Uzasadnione wątpliwości dotyczą tego, czy oskarżony miał zniesioną lub ograniczoną w znacznym stopniu poczytalność, tylko takie bowiem zakłócenia psychiczne mają znaczenie materialnoprawne. Nie powołuje się biegłych, gdy nie ma takich podejrzeń. To biegli mają rozwiązać owe wątpliwości. Jeśli nie mogą wydać opinii po jednorazowym badaniu psychiatrycznym, mogą wnioskować o zarządzanie badania psychiatrycznego w połączeniu w obserwacją w zakładzie leczniczym (art. 203 § 1 k.p.k.). Stwierdzenie przez biegłych, że istnieją wątpliwości co do poczytalności, oznaczałoby, że biegli nie realizowali zadania, dla którego zostali powołani. Sąd i prokurator – jak słusznie podkreśla się w doktrynie – nie są władni wypowiedzieć się na temat stanu poczytalności, a mogą jedynie uznać, że konieczne jest zbadanie tej kwestii przez biegłych. Informacje te zostają sprawdzone, a wątpliwości wyjaśnione, gdy opinia – sporządzona we właściwej formie – jest jasna, pełna i niesprzeczna” [1].

Ponadto Stefański [1] zauważa, że zakres opinii biegłych psychiatrów określa art. 202 § 4 k.p.k., mianowicie mają wypowiedzieć się co do poczytalności oskarżonego w czasie popełnienia czynu, jego aktualnego stanu zdrowia i zdolności do udziału w postępowaniu, a w razie potrzeby, co do konieczności umieszczenia go w zakładzie zamkniętym; nie ma w nim mowy, „że opinia ma zawierać stwierdzenia o braku wątpliwości co do poczytalności”. „Gdyby ustawodawca chciał, by biegli wypowiadali się także w tym względzie, niewątpliwie wyraźnie by to zaznaczył w art. 202 § 4 k.p.k.”

Autor glosy stwierdza ponadto, że aktualne stanowisko Sądu Najwyższego „nie stoi na przeszkodzie *ratio legis* art. 79 § 1 pkt. 3 k.p.k. Nie jest nim – jak nietrafnie przyjmuje się w piśmiennictwie – zapewnienie należytej obrony każdemu oskarżonemu, który choćby w niewielkim stopniu odbiega od normy psychicznej. Wprawdzie obrona obowiązkowa powstaje w momencie powzięcia uzasadnionej wątpliwości co do poczytalności, jednakże art. 79 § 4 k.p.k. weryfikuje tę obronę w sytuacji, gdy te wątpliwości się nie potwierdziły. Nie znajdują one potwierdzenia w wypadku, gdy biegli nie stwierdzą niepoczytalności oskarżonego lub ograniczenia jego poczytalności w stopniu znacznym”.

Stefański następująco podsumował swoje wyjaśnienia: „opinia biegłych, w której nie stwierdzono niepoczytalności oskarżonego lub poczytalności ograniczonej w stopniu znacznym, wyklucza wątpliwości co do poczytalności, a tym samym *ipso iure* powoduje ustanie obrony obowiązkowej, co zasadnie – wbrew wcześniejszemu innemu stanowisku – uznał Sąd Najwyższy w glosowanym postanowieniu”.

Sądzić należy, że to postanowienie Sądu Najwyższego z glosą Stefańskiego spowoduje taką zmianę treści art. 79 § 4 k.p.k., że biegli lekarze psychiatrzy nie będą już otrzymywali pytań, na które nie są w stanie odpowiedzieć.

Piśmiennictwo

1. Z orzecznictwa Izby Karnej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego; Teza postanowienia z 14.III.2009 r. (V KK 434/07); Głosa Ryszarda A. Stefańskiego. Państwo i Prawo. 2008; (10):140–144;
2. Hajdukiewicz D. Pismo do Konsultanta Krajowego ds. psychiatrii; Prezesa Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego i Kierownika Kliniki Psychiatrii Sądowej IPiN, dot. konieczności interwencji w sprawie zmiany treści art. 79 § 4 k.p.k. Psychiatria Polska. 2006; 40 (2): 359–362.
3. Hajdukiewicz D. Podstawy prawne opiniowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu karnym, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach nieletnich. Wyd. 2. Wydawnictwo IPiN: Warszawa; 2007, 47–49;
4. Paprzycki R. Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 15 marca 2005 r., (II KK 404/04). Palestra, 9–10, 246–252; oraz Psychiatria Polska. 2006; 45(2): 362–367.

Z poważaniem

Dr Danuta Hajdukiewicz

Klinika Psychiatrii Sądowej

Instytutu Psychiatrii i Neurologii

Al. Sobieskiego 9, 02-957 Warszawa

Warszawa 11 maja 2009